

Верховний
Суд

Застосування норм процесуального законодавства: правові позиції ОП КГС та ВП ВС

Тетяна ДРОБОВА

суддя, секретар судової палати для розгляду справ щодо земельних відносин та права власності Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду, кандидат юридичних наук, Заслужений юрист України

12 лютого 2024 року
Національна школа суддів України
підготовка для підтримання кваліфікації суддів
місцевих господарських судів

Висновки Об'єднаної палати Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

ЕЦП як умова ідентифікації особи при листуванні електронною поштою

Постанова ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 914/1003/21

Чинним законодавством визначені випадки, коли використання електронного підпису є обов'язковим і за відсутності такого підпису документ не буде вважатися отриманим від певної особи. Але ці випадки не охоплюють комерційне, ділове чи особисте листування електронною поштою між приватними особами (якщо інше не встановлено домовленістю між сторонами). У таких відносинах презюмується, що повідомлення є направленим тим, хто зазначений як відправник електронного листа чи хто підписав від свого імені текст самого повідомлення.

Відсутність кваліфікованого електронного підпису на повідомленні не свідчить про те, що особу неможливо ідентифікувати з достатнім ступенем вірогідності як відправника такого повідомлення, направлено електронною поштою, тобто поширювача інформації.

Електронні докази, паперова форма електронного доказу

Постанова ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 914/1003/21

Електронний доказ – це будь-яка інформація в цифровій формі, що має значення для справи.

Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, в якій учасник справи має право подати електронний доказ (частина третя статті 96 ГПК України), який, в свою чергу, є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (пункт 1 частини другої статті 73 ГПК України). Подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить такий доказ недопустимим. Суд може не взяти до уваги копію (паперову копію) електронного доказу, у випадку якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу.

Сам лист електронної пошти є таким, що містить відомості про факт відправлення повідомлення із відповідної електронної адреси, час відправлення, адресатів листа – осіб, до відома яких було доведено таке повідомлення тощо. У випадку, якщо позивач подає позов у паперовій формі, то електронний лист може бути наданий суду у вигляді відповідної роздруківки яка і є паперовою копією електронного доказу.

Допустимість податкової накладної як доказу здійснення господарської операції

Постанова ОП КГС ВС від 03.06.2022 у справі № 922/2115/19

ОП КГС ВС уточнила правовий висновок Верховного Суду, викладений у постанові від 28.08.2020 зі справи № 922/2081/19, що податкові декларації підтверджують лише порядок оподаткування господарської операції, оскільки сам факт вчинення оподаткування не свідчить про наявність господарської операції).

Податкова накладна (в залежності від фактичних обставин певної справи) може бути допустимим доказом, на підставі якого суд встановлює факт постачання товару покупцю та його прийняття ним, якщо сторона, яка заперечує факт поставки вчинила юридично значимі дії: зареєструвала податкову накладну; сформувала податковий кредит за вказаною господарською операцією з контрагентом тощо, оскільки підставою для виникнення у платника права на податковий кредит є факт лише реального (фактичного) здійснення господарських операцій з придбання товарно-матеріальних цінностей та послуг з метою їх використання у власній господарській діяльності.

Існування між сторонами арбітражної угоди (застереження) не свідчить про те, що спір не підлягає вирішенню в господарських судах України

Постанова ОП КГС ВС від 16.06.2023 у справі № 926/4889/22

Наявність арбітражної угоди не може бути підставою відмови у відкритті провадження у справі згідно пункту 1 частини першої статті 175 ГПК України, а лише може бути підставою для залишення позову без розгляду у передбачених законом випадках, але після відкриття провадження у справі та за наявності сукупності умов, визначених у пункті 7 частини першої статті 226 ГПК України.

Така відмова ґрунтується на неправильному застосуванні пункту 1 частини першої 175 ГПК України та суперечить частині 1 статті 4 цього Кодексу, яка визначає, що ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи у господарському суді, до юрисдикції якого вона віднесена законом.

Наслідки неявки позивача в судове засідання

Постанова ОП КГС ВС від 13.09.2019 у справі № 916/3616/15

ОП КГС ВС відступила від висновків Верховного Суду щодо застосування положень частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України, що обов'язковою умовою для залишення позову без розгляду з підстав неявки позивача (його представника) у судове засідання є неможливість вирішення судом спору по суті за наявними матеріалами справи.

Положення частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України не пов'язують можливості залишення позовної заяви без розгляду з необхідністю надання судом оцінки можливості вирішення спору за відсутності представника позивача, який не з'явився на виклик суду, не повідомив про причини неявки, був належним чином повідомлений про призначення справи до розгляду.

Наведене, однак, не стосується випадків, коли позивач подав заяву про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору. Тобто оцінка можливості вирішення спору по суті за відсутності представника позивача має обов'язково надаватись судами у разі, якщо позивач не з'явився на виклик суду, але звернувся із заявою про розгляд цієї справи за його відсутності.

Визначення розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб, необхідного для обчислення ціни позову при вирішенні питання можливості відкриття касаційного провадження у випадках, передбачених пунктом 2 частини третьої статті 287 ГПК України

Постанова ОП КГС ВС від 02.09.2022 у справі № 924/337/18

Законодавець пов'язує визначення ціни позову з моментом пред'явлення позову до суду.

У вирішенні питання щодо відкриття касаційного провадження п'ятсот прожиткових мінімумів на одну працездатну особу, передбачені пунктом 2 частини третьої статті 287 ГПК України, слід обраховувати, керуючись розміром, установленим на 1 січня календарного року, в якому особа звернулася з відповідним позовом, а не на 1 січня календарного року, в якому було подано касаційну скаргу.

Щодо умов, за яких суд залишає позов без розгляду внаслідок неявки позивача в судове засідання

Постанова ОП КГС ВС від 16.10.2020 у справі № 910/8816/19

Обов'язковими умовами для застосування передбачених частиною четвертою статті 202, пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України процесуальних наслідків неявки позивача у судове засідання є одночасно його належне повідомлення про час і місце судового засідання та відсутність заяви позивача про розгляд справи за його відсутності.

У разі відсутності у позивача наміру брати участь у судовому засіданні, приписами статей 202, 226 ГПК України передбачено подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності. Тобто право позивача як особи, яка подала позов та зацікавлена в його розгляді, не бути присутнім у судовому засіданні кореспондується з його обов'язком подати до суду відповідну заяву про розгляд справи за його відсутності.

При цьому саме у разі подання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності і якщо його нез'явлення перешкоджає розгляду справи, суд відповідно до вимог статей 120, 121 ГПК України може визнати явку позивача обов'язковою та викликати його у судове засідання.

Наслідки неявки позивача в судове засідання в умовах воєнного стану

Постанова ОП КГС ВС від 17.03.2023 у справі № 910/17906/21

Підставою передачі справи на розгляд ОП КГС ВС слугувала необхідність уточнити висновки щодо застосування частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України (про те, що за методом правового регулювання ці процесуальні норми є імперативними і у разі неявки позивача в судове засідання за умови, що він був належним чином повідомлений про час і місце судового засідання, не повідомив суд про причини його неявки та не надав суду заяви про розгляд справи за його відсутності, суд має імперативний процесуальний обов'язок залишити позов без розгляду), викладені у постанові ОП КГС ВС від 18.11.2022 у справі № 905/458/21, з урахуванням введення воєнного стану в Україні.

ОП КГС ВС зазначила про відсутність підстав для відступлення від наведеного висновку щодо застосування частини четвертої статті 202 та пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України, оскільки його було сформовано без встановлення заборон чи обмежень судам у кожному конкретному випадку надавати оцінку діям сторін у справі та іншим обставинам, зокрема з урахуванням введення воєнного стану в Україні, і, відповідно, визначати подальші процесуальні дії, які суди повинні вчинити для розгляду кожної конкретної справи.

Неявка повноважного представника позивача (належним чином повідомленого про дату, час і місце розгляду справи) в судові засідання як необґрунтовані дії позивача та підстава для покладення на нього судових витрат в порядку ч. 5 ст. 130 ГПК України

Постанова ОП КГС ВС від 02.12.2022 у справі № 910/12184/20

ОП КГС ВС відступила від правового висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 09.07.2019 зі справи № 922/592/17, що неявка сторони в судові засідання не свідчить про необґрунтованість дій позивача, оскільки зазначене є диспозитивним правом позивача, передбаченим процесуальним законодавством, і «не містить таких обмежень».

Неявка повноважного представника позивача, належним чином повідомленого про час і місце розгляду справи, у судові засідання у разі неподання позивачем заяви про розгляд справи за його відсутності та неповідомлення причин такої неявки, можуть кваліфікуватися як необґрунтовані у розумінні частини п'ятої статті 130 ГПК України.

При цьому саме на позивача покладається обов'язок доведення неможливості вчинення ним відповідних процесуальних дій.

Щодо наявності підстав для залишення позову без розгляду внаслідок неявки позивача в судове засідання не лише у випадку, якщо суд викликав позивача у судове засідання і визнав його явку обов'язковою

Постанова ОП КГС ВС від 05.06.2020 у справі № 910/16978/19

ОП КГС ВС відступила від висновку викладеного у справі № 904/11194/15 в частині можливості залишення позову без розгляду на підставі пункту 4 частини 1 статті 226 ГПК України лише у випадку, якщо суд викликав позивача у судове засідання і визнав його явку обов'язковою.

Суд має право залишити позов без розгляду у разі неявки належним чином повідомленого позивача, якщо від нього не надійшла заява про розгляд справи за його відсутності і його нез'явлення не перешкоджає розгляду справи.

Положення частини четвертої статті 202, пункту 4 частини першої статті 226 ГПК України не встановлюють вимоги, що для залишення позову без розгляду позивач має не з'явитися у судове засідання саме у випадку визнання судом його явки обов'язковою та виклику до суду.

Залишення позову без розгляду як наслідок встановлення та неусунення обставин несплати судового збору на стадії підготовчого провадження або на стадії розгляду справи по суті

Постанова ОП КГС ВС від 21.05.2021 у справі № 910/5120/20

ОП КГС ВС конкретизувала позицію щодо можливості застосування норм процесуального права (частин одинадцятої, тринадцятої статті 176 і пункту 8 частини першої статті 226 ГПК України) на стадії підготовчого провадження або на стадії розгляду справи по суті, зазначивши, що зазначені процесуальні норми не містять жодних застережень щодо допустимості залишення позову без розгляду виключно до закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті у разі, якщо позивач не усунув недоліків оформлення позовної заяви, які полягають у несплаті або недоплаті судового збору.

Відшкодування відповідачу судового збору у випадку закриття провадження у справі зв'язку з відмовою позивача від позову

Постанова ОП КГС ВС від 13.04.2023 у справі № 904/1478/19

ОП КГС ВС відступила від висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 14.09.2021 у справі № 910/13084/18, що в частині третій статті 130 ГПК України йдеться про витрати, пов'язані з розглядом справи, а не про судовий збір, розподіл якого визначений в частині першій та другій названої статті.

У випадку відмови позивача від позову і закриття провадження у справі на підставі пункту 4 частини першої статті 231 ГПК України у відповідача згідно з першим реченням частини третьої статті 130 ГПК України виникає право на відшкодування йому за рахунок позивача понесених витрат, до яких належить і судовий збір, і витрати, пов'язані з розглядом справи.

Доведення співмірності витрат на професійну правничу допомогу фактично наданим послугам при їх розподілі

Постанова ОП КГС ВС від 20.11.2020 у справі № 910/13071/19

Втручання суду у договірні відносини між адвокатом та його клієнтом у частині визначення розміру гонорару або зменшення розміру стягнення такого гонорару з відповідної сторони на підставі положень частини четвертої статті 126 ГПК України **можливе лише за умови обґрунтованості та наявності доказів на підтвердження невідповідності таких витрат фактично наданим послугам.** В іншому випадку, таке втручання суперечитиме принципу свободи договору, закріпленому в положеннях статті 627 ЦК України, принципу *pacta sunt servanda* та принципу захисту права працівника або іншої особи на оплату та своєчасність оплати за виконану працю, закріпленому у статті 43 Конституції України.

Право суду розподілити витрати на професійну правничу допомогу незалежно від того, чи їх уже фактично сплачено учасником справи чи тільки має бути сплачено

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

Витрати на надану професійну правничу допомогу у разі підтвердження обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості підлягають розподілу за результатами розгляду справи незалежно від того, чи їх уже фактично сплачено стороною/третьою особою чи тільки має бути сплачено (пункт 1 частини 2 статті 126 цього Кодексу).

Натомість положеннями пункту 2 частини другої статті 126 ГПК України регламентовано порядок компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги (витрати на проїзд, проживання, поштові послуги тощо), для розподілу яких необхідною умовою є надання відповідних доказів, які підтверджують здійснення таких витрат.

Право суду зменшувати заявлений до стягнення розмір витрат на правничу допомогу адвоката (1)

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

У разі недотримання вимог частини четвертої статті 126 ГПК України суду надано право зменшити розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, які підлягають розподілу між сторонами, лише за клопотанням іншої сторони.

При цьому, обов'язок доведення неспівмірності витрат покладається на сторону, яка заявляє клопотання про зменшення витрат на оплату правничої допомоги адвоката, що підлягають розподілу між сторонами (частини п'ята-шоста статті 126 ГПК України).

Див. також постанову ОП КГС ВС від 22.11.2019 у справі № 902/347/18.

Право суду зменшувати заявлений до стягнення розмір витрат на правничу допомогу адвоката (2)

Постанова ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 922/445/19

Загальне правило розподілу судових витрат визначене в частині четвертій статті 129 ГПК України. Разом із тим, у частині 5 наведеної норми цього Кодексу визначено критерії, керуючись якими суд (за клопотанням сторони або з власної ініціативи) може відступити від вказаного загального правила при вирішенні питання про розподіл витрат на правову допомогу та не розподіляти такі витрати повністю або частково на сторону, не на користь якої ухвалено рішення, а натомість покласти їх на сторону, на користь якої ухвалено рішення.

Випадки, за яких суд може відступити від загального правила розподілу судових витрат, унормованого частиною 4 статті 129 ГПК України, визначені також положеннями частин 6, 7, 9 статті 129 цього Кодексу.

Див. також постанову ОП КГС ВС від 22.11.2019 у справі № 902/347/18.

Розподіл судових витрат у разі залишення позову без розгляду

Додаткова постанова ОП КГС ВС від 17.03.2023 у справі № 910/7169/18

Зміст норм статей 129, 130 ГПК України не охоплює питання розподілу витрат зі сплати судового збору між позивачем та відповідачем або компенсацію витрат на користь однієї із сторін у справі зі сплати судового збору з державного бюджету України. Хоча імперативний зміст частини другої статті 226 ГПК України передбачає постановлення судом у разі залишення позову без розгляду ухвали, в якій вирішуються питання про розподіл між сторонами судових витрат, про повернення судового збору з бюджету.

Приписи частини п'ятої статті 130 ГПК України стосується саме компенсації відповідачу здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, а не розподілу судового збору. **У разі залишення позову без розгляду лише відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.**

Питання повернення судового збору з Державного бюджету України вирішується судом за наявності клопотання учасника справи відповідно до пункту 4 частини першої статті 7 Закону України «Про судовий збір».

Щодо немайнового характеру вимоги про зобов'язання орендаря повернути земельну ділянку орендодавцю

Постанова ОП КГС ВС від 02.12.2020 у справі № 905/105/20

У даному випадку мають місце правовідносини сторін, які врегульовані договором оренди, строк дії якого закінчився, а судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, витребування або повернення майна може визначається з урахуванням вартості спірного майна, лише у позадоговірних зобов'язаннях.

Позовна вимога прокурора про зобов'язання повернути земельну ділянку у даному випадку має немайновий характер, оскільки є вимогою про виконання обов'язку в натурі (повернення належної орендодавцеві земельної ділянки), об'єктом вимоги є дія зобов'язаної сторони, що не піддається грошовій (вартісній) оцінці, а вирішення спору не вплине на склад майна сторін спору та не змінить власника майна.

Коли судове рішення є таким, що прийнято про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі

Постанова ОП КГС ВС від 15.05.2020 у справі № 904/897/19

Рішення є таким, що прийнято про права та обов'язки особи, яка не була залучена до участі у справі, якщо в мотивувальній частині рішення наявні висновки суду про права та обов'язки цієї особи або у резолютивній частині рішення суд прямо зазначив про права та обов'язки цієї особи. В такому випадку рішення порушує не лише матеріальні права осіб, не залучених до участі у справі, а й їх процесуальні права, що витікають із сформульованого в пункті 1 статті 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод положення про право кожного на справедливий судовий розгляд. Будь-який інший правовий зв'язок між скаржником і сторонами спору не приймається до уваги.

Особа, яка звертається з апеляційною скаргою в порядку статей 17, 254 ГПК України, повинна довести, що оскаржуване судове рішення прийнято про її права, інтереси та (або) обов'язки і такий зв'язок має бути очевидним та безумовним, а не ймовірним, що означає, що скаржник в апеляційній скарзі має чітко зазначити, в якій частині оскаржуваного ним судового рішення (в мотивувальній та/або резолютивній) прямо вказано про його права, інтереси та (або) обов'язки, та про які саме.

Дії суду в разі порушення позивачем правил об'єднання позовних вимог (1)

Постанова ОП КГС ВС від 18.08.2023 у справі № 910/21280/21

За спеціальним правилом, викладеним у пункті 2 частини п'ятої статті 174 ГПК України, суддя повертає заяву і додані до неї документи також у разі, якщо порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 173 цього Кодексу)

У той же час аналіз пункту 2 частини п'ятої статті 174 ГПК України у системному співвідношенні з приписами частини шостої статті 173 цього Кодексу свідчить про те, що у разі порушення правил об'єднання позовних вимог суд з метою виконання завдання господарського судочинства може не повертати позовну заяву, а за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою самостійно роз'єднати позовні вимоги за правилами частини шостої статті 173 ГПК України та розглянути кожен з заявлених вимог окремо.

Наявність підстав для роз'єднання позовних вимог за правилами частини шостої статті 173 ГПК України та розгляду кожної з вимог окремо унеможливорює повернення судом позовної заяви незалежно від того, чи суд застосував надані йому повноваження.

Дії суду в разі порушення позивачем правил об'єднання позовних вимог (2)

Постанова ОП КГС ВС від 18.08.2023 у справі № 910/21280/21

Підставою для повернення позовної заяви з посиланням на пункт 2 частини п'ятої статті 174 ГПК України є встановлення господарським судом обставин, які свідчать про порушення позивачем правил об'єднання позовних вимог, наведених саме в частинах четвертій, п'ятій статті 173 ГПК України.

Тобто, коли заявлені в одному позові вимоги є однорідними або співвідносяться як основна та похідна та не підпадають під заборони, визначені у частинах четвертій, п'ятій статті 173 ГПК України, у суду відсутні підстави для повернення позовної заяви, незалежно від того, чи заявлено позивачем клопотання про об'єднання позовних вимог. У цьому разі суд має керуватися змістом самої позовної заяви, обставинами та доказами, якими обґрунтовано позов.

При цьому, статтею 174 чинного ГПК України, на відміну від статті 63 цього Кодексу в редакції, чинній до 15.12.2017, не передбачено повернення позовної заяви з таких мотивів, що об'єднання позовних вимог перешкоджає з'ясуванню прав і взаємовідносин сторін чи суттєво утруднює вирішення спору.

Дії суду в разі порушення позивачем правил об'єднання позовних вимог (3)

Постанова ОП КГС ВС від 18.08.2023 у справі № 910/21280/21

Окрім тих процесуальних наслідків порушення правил об'єднання позовних вимог, що визначені частиною шостою статті 173 та пунктом 2 частини п'ятої статті 174 ГПК України (роз'єднання позовних вимог з виділенням однієї або декілька об'єднаних вимог в самостійне провадження та повернення позовної заяви, пункт 9.4), процесуальний закон також передбачає залишення судом позову без розгляду згідно з пунктом 8 частини першої статті 226 ГПК України - якщо провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 162, 164, 172, 173 цього Кодексу, і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк.

Дії суду в разі порушення позивачем правил об'єднання позовних вимог (4)

Постанова ОП КГС ВС від 18.08.2023 у справі № 910/21280/21

ОП КГС ВС відступив від висновку, викладеного у її постанові від 16.10.2020 у справі № 910/7186/19 щодо застосування положень статті 173 у поєднанні з нормою пункту 8 частини першої статті 226 ГПК України.

Якщо позивач порушив ті правила об'єднання позовних вимог, які не передбачені нормами частин четвертої та п'ятої статті 173 ГПК України, він не може усунути недоліки позовної заяви, адже встановлення та усунення недоліків у зв'язку з порушенням правил об'єднання позовних вимог ГПК України не передбачено.

Отже позовна заява підлягає залишенню судом без розгляду лише за тих виявлених судом після відкриття провадження у справі порушень правил об'єднання позовних вимог, що передбачені нормами частин четвертої та п'ятої статті 173 ГПК України.

В інших випадках порушення правил об'єднання позовних вимог, виявлених та встановлених судом у підготовчому провадженні, суддя за клопотанням учасника справи або з власної ініціативи приймає рішення про роз'єднання позовних вимог.

Відвід/самовідвід судді (колегії суддів) з посиланням на порушення порядку визначення складу суду для розгляду справи

Ухвала ОП КГС ВС від 10.01.2022 у справі № 918/191/21

Судді не мають жодного впливу на формування складу суду для розгляду конкретної справи, що спрямовано на забезпечення реалізації учасниками справи права на судовий захист незалежним та безстороннім судом, встановленим законом, як складової права на суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Посилання, як на підставу відводу (самовідводу) на те, що суддя (колегія суддів) не може брати участь у повторному автоматизованому розподілі судової справи, оскільки у період первинного автоматизованого розподілу справи суддя (колегія суддів) не міг (могла) брати участь в автоматизованому розподілі судової справи між суддями через заплановану відпустку є безпідставним, оскільки вказані обставини є помилковим ототожненням технічних процесів автоматизованого розподілу справи, на які судді не мають жодного впливу, з фактичним отриманням суддею матеріалів справи після здійснення автоматизованого розподілу справи відповідно до вимог чинного законодавства.

До моменту прийняття справи до розгляду палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою Верховного Суду у суду відсутні правові підстави для зупинення провадження у справі відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 228 ГПК України

Постанова ОП КГС ВС від 27.03.2019 у справі № 906/1349/15

Відповідно до пункту 7 частини першої статті 228 ГПК України, зупинення провадження у справі, на відміну від відкладення розгляду справи, здійснюється без зазначення строку, до усунення обставин (до закінчення перегляду рішення в касаційному порядку), які зумовили зупинення провадження у справі.

Отже, провадження у справі має зупинитись з чітким розумінням того, що підстава для зупинення провадження уже існує.

Щодо змісту довіреності на підставі якої адвокат може здійснює представництво інтересів клієнта у суді

Постанова ОП КГС ВС від 12.10.2018 у справі № 908/1101/17

ОП КГС ВС відступила від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 24.04.2018 у справі № 914/2414/17, що довіреність, на підставі якої адвокат здійснює представництво інтересів клієнта у суді, повинна обов'язково містити вказівку, що представник є адвокатом.

Жодна норма Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" не встановлює, що в довіреності, виданій на ім'я фізичної особи – адвоката, обов'язково зазначається про те, що такий представник є саме адвокатом. Не містить таких вимог ні ГПК України, ні ЦК України, яким врегульовано питання представництва за довіреністю.

В зазначеному аспекті важливим є, щоб особа, яка здійснює представництво за довіреністю, мала статус адвоката та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Тоді як довіреність визначає лише повноваження адвоката, межі наданих представникові прав та перелік дій, які він може вчиняти для виконання доручення.

Відображення в ЄДР інформації про особу, яка може діяти від імені юридичної особи в порядку самопредставництва не є обов'язковим

Ухвала ОП КГС ВС від 18.06.2021 у справі № 922/751/20

ОП КГС ВС відступила від висновку Верховного Суду щодо застосування приписів статей 56, 58 ГПК України в частині обов'язковості відображення в ЄДР інформації про особу, яка може діяти від імені юридичної особи в порядку самопредставництва.

Тлумачення приписів частини третьої статті 56 ГПК України приводить до висновку, що для визнання юридичної особи такою, що діє в порядку самопредставництва, **необхідно**, щоб у відповідному законі, статуті, положенні чи трудовому договорі (контракті) було чітко визначене її право діяти від імені такої юридичної особи (суб'єкта владних повноважень без права юридичної особи) без додаткового уповноваження (довіреності). Внесення відповідної інформації до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань не є обов'язковим.

Представництво прокурором інтересів держави у господарському суді

Постанова ОП КГС ВС від 18.06.2021 у справі № 905/72/20

Системне тлумачення положень частин третьої-п'ятої статті 53 ГПК України і частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» дозволяє дійти висновку, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у двох випадках:

- 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий захист у спірних правовідносинах;
- 2) якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб'єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Обставини дотримання прокурором процедури, встановленої частинами 3 та 4 статті 23 Закону України «Про прокуратуру», яка повинна передувати зверненню до суду з відповідним позовом, підлягають з'ясуванню судом незалежно від того, чи має місце факт порушення інтересів держави у конкретних правовідносинах, оскільки відповідно до положень статей 53, 174 ГПК України недотримання такої процедури унеможливорює розгляд заявленого прокурором позову по суті.

Щодо неможливості представництва прокурором інтересів держави в особі комунального некомерційного підприємства, яке не є суб'єктом владних повноважень

Постанова ОП КГС ВС від 18.11.2022 у справі № 914/2656/21

ОП КГС ВС відступила від правового висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 25.08.2022 зі справи № 903/357/21, щодо можливості звернення прокурора з позовом в інтересах особи, яка не є органом, уповноваженим здійснювати функції держави у спірних правовідносинах (комунального некомерційного підприємства).

Якщо суб'єкт, в особі якого прокурор звернувся за захистом інтересів держави, не є органом державної влади чи місцевого самоврядування і не є суб'єктом владних повноважень, то звернення прокурора до суду у такому разі є неправомірним і його позовна заява підлягає залишенню без розгляду відповідно до пункту 2 частини першої статті 226 ГПК України.

Відповідна особа самостійно приймає рішення і здійснює діяльність у межах компетенції, передбаченої чинним законодавством України, та має право від свого імені укладати договори, бути позивачем та відповідачем у судах.

Умови застосування такого заходу забезпечення позову як зупинення продажу (реалізації) майна (п. 6 ч. 1 ст. 137 ГПК України)

Постанова ОП КГС ВС від 22.06.2023 у справі № 910/5361/22

Чинний Господарський процесуальний кодекс України дозволяє застосування такого заходу забезпечення позову, як зупинення продажу (реалізації) майна, лише у випадку подання заявником позову про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту, чітко визначеного пунктом 6 частини 1 статті 137 цього Кодексу, а не в разі подання будь-яких інших позовів, зокрема, позову про визнання недійсними результатів електронного аукціону (торгів) з реалізації арештованого майна.

Обмеження, встановлені ч. 12 ст. 137 ГПК України, не поширюють свою дію на проведення електронного аукціону (торгів) в межах примусового виконання судового рішення

Постанова ОП КГС ВС від 26.06.2023 у справі № 910/5361/22

Якщо такий захід забезпечення позову, як зупинення продажу (реалізації) майна, застосовується судом у межах розгляду позову про визнання права власності на це майно, або про виключення його з опису і про зняття з нього арешту та супроводжується припиненням, відкладенням, зупиненням чи іншим втручанням у проведення електронного аукціону (торгів), що в рамках примусового виконання судового рішення проводяться органом державної виконавчої служби/приватним виконавцем та/або ДП "Сетам", яким доручено здійснення функцій з організації електронних торгів, то на правовідносини вжиття зазначеного заходу забезпечення позову на час підготовки та проведення електронних торгів не поширюється дія положень частини 12 статті 137 ГПК України, якими заборонено вжиття заходів забезпечення позову, спрямованих на будь-яке втручання в проведення публічних конкурсних процедур (їх припинення, відкладення, зупинення тощо), оскільки ані державний чи приватний виконавець, ані ДП "Сетам" не входять до чітко визначеного законодавцем суб'єктного складу учасників публічних конкурсних процедур (державний орган, орган місцевого самоврядування, призначений державним органом суб'єкт у складі комісії).

Вихід за межі заходів забезпечення позову, встановлених статтею 137 ГПК України

Постанова ОП КГС ВС від 15.07.2022 у справі № 910/4445/21

Визначений частиною першою статті 137 ГПК України (в редакції, чинній з 08.02.2020) вичерпний перелік видів заходів забезпечення позову може доповнюватися виключно за рахунок певних заходів забезпечення позову, прямо передбачених Законами України або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ.

У спорі про скасування наказу Мін'юсту в цій справі відповідно як до Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань", так і до Закону України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень", вжиття такого заходу забезпечення позову як зупинення дії наказу Мін'юсту не допускається, оскільки цей захід не належить до вичерпного переліку видів заходів забезпечення позову згідно із частиною першою статті 137 ГПК України: прямо не передбачений ні процесуальним законом, ні іншим Законом України (міжнародним договором, згода на обов'язковість яких надана ВРУ), як цього вимагають положення пункту 10 частини першої статті 137 ГПК України.

Накладення арешту одночасно на кошти і на майно відповідача щодо кожного виду майна в межах повної суми позову (подвійне забезпечення позову) є неправомірним

Постанова ОП КГС ВС від 03.03.2023 у справі № 905/448/22

ОП КГС ВС відступила від правового висновку Верховного Суду, викладеного у постанові від 05.08.2022 зі справи № 905/447/22, щодо можливості забезпечення позову шляхом накладення арешту одночасно на кошти і на майно відповідача щодо кожного виду майна в межах повної суми позову.

Накладення арешту як на кошти, так і на майно відповідача, причому окремо на те, і на інше – у повній сумі спору (по 23 238 041,19 грн.), матиме наслідком подвійне забезпечення позовних вимог (і за рахунок коштів, і за рахунок майна), що суперечить вимогам частини четвертої статті 137 ГПК України стосовно співмірності заходів забезпечення позову із заявленими позовними вимогами.

Суд першої інстанції, не врахувавши вимог щодо співмірності заходів забезпечення позову (або неналежно конкретизувавши вжиті заходи забезпечення позову), дійшов помилкового висновку про накладення арешту і на грошові кошти в межах загальної ціни позову, і на майно відповідача у такому ж обсязі, фактично арештував грошові кошти і майно на загальну суму, що удвічі перевищує ціну позову.

Накладення арешту на майно відповідача в порядку забезпечення позову про стягнення коштів

Постанова ОП КГС ВС від 17.06.2022 у справі № 908/2382/21

ОП КГС ВС відступила від правових висновків Верховного Суду щодо неможливості накладення арешту на (нерухоме) майно відповідача в порядку забезпечення позову про стягнення коштів.

Можливість накладення арешту на майно, не обмежуючись грошовими коштами відповідача, в порядку забезпечення позову у спорі про стягнення грошових коштів є додатковою гарантією для позивача того, що рішення суду у разі задоволення позову, буде реально виконане та позивач отримає задоволення своїх вимог. У разі задоволення позову у справі про стягнення грошових коштів, боржник матиме безумовну можливість розрахуватись із позивачем, за умови наявності у нього грошових коштів у необхідних для цього розмірах, без застосування процедури звернення стягнення на майно боржника.

Такий вид забезпечення позову не призведе до невиправданого обмеження майнових прав відповідача, оскільки арештоване майно фактично перебуває у володінні власника, а обмежується лише можливість розпоряджатися ним.

Щодо умов прийнятності мирової угоди, оскільки її затвердження судом має наслідком закриття провадження у справі

Постанова ОП КГС ВС від 24.01.2020 у справі № 911/5310/14

Закриття провадження у справі у даному випадку є наслідком затвердження судом мирової угоди, процесуальні дії щодо затвердження судом мирової угоди та закриття у зв'язку з цим провадження у справі перебувають у нерозривному зв'язку і не можуть розглядатися окремо одна від одної.

Для встановлення обставин щодо правомірності закриття провадження у справі у зв'язку із затвердження мирової угоди сторін необхідно перевірити дотримання судом при затвердженні мирової угоди вимог статті 192 ГПК України, зокрема дослідити умови мирової угоди на предмет того, чи відповідають ці умови закону, чи не порушують права або охоронювані законом інтереси інших осіб, чи не є вони невиконуваними, а також чи відповідають дії представників сторін мирової угоди інтересам осіб, яких вони представляють, оскільки порушення будь-якої з наведених вимог є безумовною підставою для відмови у затвердженні мирової угоди і, як наслідок, відсутністю передумов для закриття провадження у справі з цих підстав.

Див. також постанову ОП КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 911/918/15.

Заміна сторони виконавчого провадження його правонаступником, який не може бути належним (правонаступником) у спірних правовідносинах

Постанова ОП КГС ВС від 17.01.2020 у справі № 916/2286/16

ОП КГС ВС відступила від висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 16.10.2018 у справі № 923/151/17 про відсутність підстав для задоволення заяви про заміну стягувача, подану фізичною особою, яка не може бути належним правонаступником кредитодавця у спірних правовідносинах.

Вирішення питання про заміну сторони виконавчого провадження здійснюється судом з урахуванням положень статей 74 – 79, 86 ГПК України, тобто за перевірки та надання оцінки доказам, наданим в обґрунтування відповідної заяви, зокрема, їх достовірності та достатності для висновків про фактичний перехід прав та обов'язків сторони виконавчого провадження до іншої особи на підставі правочину, якому має бути надана оцінка на предмет нікчемності, тобто недійсності в силу положень закону.

При цьому встановлення обставин, за яких цей правочин може бути визнаний недійсним (оспорюваний) за відсутності оспорення або визнання його недійсним у встановленому законом порядку, не входить у межі дослідження під час розгляду такої заяви, а тому відповідні обставини не можуть бути підставою для відмови у здійсненні заміни сторони процесу правонаступником, оскільки це суперечитиме презумпції правомірності правочину, визначеному статтею 204 ЦК України.

Наслідки скасування основного рішення для додаткового рішення про розподіл судових витрат

Постанова ОП КГС ВС від 18.02.2022 у справі № 918/450/20

За змістом статті 244 ГПК України додаткове судове рішення є похідним від первісного судового акта, є його невід'ємною складовою та ухвалюється в тому самому складі та порядку, що й судове рішення; додаткове судове рішення є засобом усунення неповноти судового рішення, внаслідок якої, зокрема, залишилося невирішеним питання про судові витрати.

Таким чином, скасування первісних судових рішень за результатом розгляду касаційної скарги є самостійною підставою для скасування й додаткових судових рішень.

Визначення початку перебігу строку звернення до суду із скаргою на дії (бездіяльність) виконавця, закріпленого у частині першій статті 341 ГПК України

Постанова ОП КГС ВС від 04.02.2022 у справі № 925/308/13-г

За змістом частини першої статті 74 Закону України «Про виконавче провадження», статей 339, 341 ГПК України, за порівняльного аналізу змісту термінів "дізнався" та "повинен був дізнатися", що містяться у положеннях статті 341 ГПК України, **презумується обов'язком особи знати про стан своїх прав у виконавчому провадженні; доведення факту, через який сторона не знала про порушення свого права і саме з цієї причини не звернулася за його захистом до суду, недостатньо.**

Під час визначення початку перебігу цього строку необхідно враховувати поведінку скаржника (чи мав він реальну можливість (повинен був) дізнатися про стверджуване ним порушення його прав, вчинені ним дії, направлені на з'ясування стану виконавчого провадження тощо).

А тому **стягувач, який подав до відповідного органу заяву про вчинення відповідних виконавчих дій, однак не отримав задоволення своїх вимог, вважається обізнаним про ймовірність порушення його прав у виконавчому провадженні незалежно від того, чи отримав він від державного виконавця певні документи виконавчого провадження або відповіді.**

Висновки Великої Палати Верховного Суду

Звернення до суду з процесуальним електронним документом через офіційну електронну адресу

Постанова ВП ВС від 13.09.2023 у справі № 204/2321/22

Законодавцем допускається подання **фізичною особою** нарівні з паперовою формою, зокрема, апеляційних скарг в електронній формі з обов'язковим їх скріпленням власним кваліфікованим електронним підписом учасника справи та подання такого документу через підсистеми «Електронний суд» та «Електронний кабінет», або з використанням офіційної електронної адреси із засвідченням кваліфікованим електронним підписом.

Звернення фізичної особи до суду через офіційну електронну адресу суду з процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, що ототожнюється із безпосереднім зверненням до суду через канцелярію або традиційними засобами поштового зв'язку і має кваліфікуватися саме як безпосереднє звернення до суду.

Наведені висновки не стосуються адвокатів, нотаріусів, приватних виконавців, судових експертів, державних органів та органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання державного та комунального секторів економіки, які реєструють свої офіційні електронні адреси в ЄСІТС в обов'язковому порядку.

Наслідки неправильного правового обґрунтування спірних правовідносин у позовній заяві

Постанова ВП ВС від 04.12.2019 у справі № 917/1739/17

Правові підстави позову - це зазначена в позовній заяві нормативно-правова кваліфікація обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги. **Незгода суду з наведеним у позовній заяві правовим обґрунтуванням щодо спірних правовідносин не є підставою для відмови у позові.**

Саме на суд покладено обов'язок надати правову кваліфікацію відносинам сторін виходячи із фактів, установлених під час розгляду справи, та визначити, яка правова норма підлягає застосуванню для вирішення спору. Самостійне застосування судом для прийняття рішення саме тих норм матеріального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини, не призводить до зміни предмета позову та/або обраного позивачем способу захисту.

Суд, з'ясувавши при розгляді справи, що сторона або інший учасник судового процесу на обґрунтування своїх вимог або заперечень послався не на ті норми права, що фактично регулюють спірні правовідносини, самостійно здійснює правильну правову кваліфікацію останніх та застосовує для прийняття рішення ті норми матеріального і процесуального права, предметом регулювання яких є відповідні правовідносини.

Написання найменування учасника справи малими літерами замість великих і навпаки не є опискою

Ухвала ВП ВС від 26.04.2023 у справі № 522/22473/15-ц

Наказом Міністерства юстиції України від 05.03.2012 № 368/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 05.03.2012 за № 367/20680, затверджено Вимоги до написання найменування юридичної особи, її відокремленого підрозділу, громадського формування, що не має статусу юридичної особи, крім організації профспілки.

Згідно з пунктом 2 цих Вимог для написання найменування юридичної особи використовуються великі та малі літери: українського алфавіту (А, а, Б, б, В, в, Г, г, Ґ, ґ, Д, д, Е, е, Є, є, Ж, ж, З, з, И, и, І, і, Ї, ї, Й, й, К, к, Л, л, М, м, Н, н, О, о, П, п, Р, р, С, с, Т, т, У, у, Ф, ф, Х, х, Ц, ц, Ч, ч, Ш, ш, Щ, щ, Ь, ь, Ю, ю, Я, я) - при написанні найменування українською мовою; латинського алфавіту (A, a, B, b, C, c, D, d, E, e, F, f, G, g, H, h, I, i, J, j, K, k, L, l, M, m, N, n, O, o, P, p, Q, q, R, r, S, s, T, t, U, u, V, v, W, w, X, x, Y, y, Z, z) - при написанні найменування англійською мовою. **Великі та малі літери, використані в установчих документах та при заповненні заяви у сфері державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, вважаються тотожними.**

Обставини, які мають преюдиціальне значення для розгляду справи

Постанова ВП ВС від 03.07.2018 у справі № 917/1345/17

Преюдиціальне значення у справі надається саме обставинам, установленим судовими рішеннями, а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом.

Преюдиціальне значення мають лише рішення зі справи, в якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Преюдицію утворюють лише обставини, які належали до предмета доказування у відповідній справі, безпосередньо досліджувались і встановлювались у ній судом, що знайшло своє відображення у мотивувальній частині судового рішення. Преюдиціальні факти відрізняються від оцінки іншим судом обставин справи.

Правова оцінка встановлених судом обставин справи

Постанова ВП ВС від 01.09.2020 у справі № 907/29/19

Обставини, які підлягають встановленню судом у справі, - це юридичні факти, тобто життєві обставини (дії, події), з якими правом пов'язується виникнення юридичних наслідків.

Натомість правова оцінка - це висновок щодо застосування права за певних життєвих обставин.

Правова оцінка може полягати, зокрема, у висновках, зроблених у зв'язку з установленнями судом життєвими обставинами, про те, чи виникли юридичні наслідки та які саме, чи порушене право особи, чи виконане зобов'язання належним чином відповідно до закону та договору, чи певна поведінка є правомірною або неправомірною, чи додержано стороною вимог закону тощо.

Тлумачення законодавства

Постанова ВП ВС від 05.04.2023 у справі № 911/1278/20

Тлумачення законодавства судам слід здійснювати системно, враховувати правову природу спірних відносин, загальну спрямованість законодавства та права України в цілому, а результат тлумачення законодавства має бути розумним та справедливим (пункт шостий статті 3 ЦК України).

Національне законодавство має тлумачитися таким чином, щоб результат тлумачення відповідав принципам справедливості, розумності та узгоджувався з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Зокрема, законодавство слід тлумачити у відповідності з розумними цілями регулювання. Тому під час тлумачення закону слід враховувати цілі його регулювання.

Однією з цілей регулювання, встановленого ЦК України і Законом України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», є захист добросовісного набувача. Водночас регулювання має бути спрямованим виключно на захист того набувача, який є добросовісним, і не надавати захисту недобросовісному набувачу.

Тлумачення законодавства Конституційним Судом України

Постанова ВП ВС від 21.09.2021 у справі № 910/10374/17

Будь-яке правозастосування є неможливим без тлумачення законодавства, бо тлумаченням законодавства є з'ясування його змісту.

Водночас тлумачення законів України, яке здійснюється Конституційним Судом України в мотивувальній частині рішення, не є офіційним нормативним (загальнообов'язковим), оскільки відповідно до пункту 2 статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду України належить офіційне тлумачення тільки Конституції України.

Загальні та спеціальні норми у господарському процесі

Постанова ВП ВС від 15.02.2023 у справі № 910/18214/19

Твердження про те, що визначений статтею 231 ГПК України перелік підстав для закриття провадження у справі є вичерпним, не враховує, що законодавство України не обмежує повноваження парламенту встановити підстави для закриття провадження у справі в іншому законі, ніж процесуальний кодекс. Зокрема, законодавством України передбачено винятки підстави для закриття (припинення) провадження у справі на стадії її розгляду по суті, які врегульовані не ГПК України, а іншими законами, а саме пунктом 1-1 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу України з процедур банкрутства, частиною другою статті 1 Закону України від 13 квітня 2017 року № 2021-VIII «Про відновлення платоспроможності вуглевидобувних підприємств», частиною п'ятою статті 12 Закону України від 18 січня 2018 року № 2269-VIII «Про приватизацію державного і комунального майна».

Механізм закриття провадження у справі, який передбачений пунктом 7 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності» на виконання міжнародних договорів України, не суперечить ГПК України, узгоджується із законотворчою практикою, є доступним, чітким і зрозумілим для учасників справи.

Застосування аналогії у процесуальному праві

Постанова ВП ВС від 08.06.2022 у справі № 2-591/11

Суд застосовує аналогію закону і аналогію права тоді, коли на переконання суду певні відносини мають бути врегульовані, але законодавство такого регулювання не містить, внаслідок чого наявна прогалина в законодавчому регулюванні.

Зазначені висновки стосуються як матеріального, так і процесуального права.

Саме застосування аналогії у процесуальному праві в певних випадках дає змогу ухвалити справедливе рішення. Наприклад, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 26.06.2019 у справі № 905/1956/15 (провадження № 12-62гс19, пункт 6.27) застосування аналогії дозволило замінити одного відповідача двома, що і забезпечило справедливість постанови.

Тому відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії.

Формування Верховним Судом правового висновку у справі

Постанова ВП ВС від 07.09.2022 у справі № 910/22858/17

Частина четверта статті 236 та стаття 315 ГПК України розрізняють висновки за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд, та висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах Верховного Суду.

У свою чергу норми ГПК України не поділяють висновків Верховного Суду щодо застосування норм права на ті, що викладені у постановах, якими справу направлено на новий розгляд, та ті, що викладені у постановах, якими завершений розгляд справи. Подібний підхід також відсутній у судовій практиці.

Кожна постанова Верховного Суду в силу частини третьої статті 317 ГПК України є остаточною і оскарженню не підлягає, а якщо в ній викладені висновки щодо застосування норми права, то такі висновки підлягають врахуванню іншими судами при вирішенні подібних спорів.

Щодо рішень Суду Європейського Союзу як джерела права

Постанова ВП ВС від 03.08.2022 у справі № 910/9627/20

У широкому розумінні джерела права охоплюють зовнішнє вираження правових норм, а також положень, що дозволяють встановити зміст права. Так, саме у цьому значенні практика ЄСПЛ є джерелом права, яке дозволяє встановити зміст прав і свобод, визначених у Конвенції і протоколах до неї, хоча як джерело права вона окремо визначена у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» та частині четвертій статті 11 ГПК України.

Рішення Суду Європейського Союзу належить розцінювати як таке, що дозволяє встановити зміст положень актів законодавства Європейського Союзу. Подібно до практики застосування рішень ЄСПЛ, врахуванню підлягають принципи, що випливають із його рішень щодо подібних питань, навіть якщо вони стосуються інших держав.

Змагальність сторін у господарському процесі

Постанова ВП ВС від 18.03.2020 у справі № 129/1033/13-ц

Принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи та покладає тягар доказування на сторони.

Водночас цей принцип не створює для суду обов'язок вважати доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона. Таку обставину треба доказувати таким чином, аби реалізувати **стандарт більшої переконливості**, за яким висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається вірогіднішим, ніж протилежний (див. постанови Верховного Суду від 02.10.2018 у справі № 910/18036/17, від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18 (пункт 41)).

Тобто, певна обставина не може вважатися доведеною, доки інша сторона її не спростує (**концепція негативного доказу**), оскільки за такого підходу принцип змагальності втрачає сенс (див. пункт 43 постанови Верховного Суду від 23.10.2019 у справі № 917/1307/18).

Виключна підсудність за положенням частини третьої статті 30 ГПК України

Постанова ВП ВС від 16.02.2021 у справі № 911/2390/18

Велика Палата Верховного Суду підтримала правовий висновок Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо територіальної юрисдикції (підсудності) справ про стягнення орендної плати за користування нерухомим майном, визначивши, що до спорів про стягнення заборгованості, яка виникла внаслідок невиконання зобов'язань за договором, який укладений щодо користування нерухомим майном, застосовуються виключні правила підсудності (частина третя статті 30 ГПК України).

Виключна підсудність за конкуренції положень частин третьої і шостої статті 30 ГПК України

Постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 910/10647/18

Виключна підсудність застосовується до тих позовів, вимоги за якими стосуються нерухомого майна як безпосередньо, так і опосередковано (стосується майнових прав на об'єкт нерухомості), а спір може стосуватися як правового режиму нерухомого майна, так і інших прав та обов'язків, що пов'язані з нерухомим майном.

Коли територіальна підсудність спору може визначатися як за частиною третьою (за місцезнаходженням нерухомого майна), так і за частиною шостою статті 30 ГПК України (за місцезнаходженням юридичної особи), то звернення позивача до господарського суду за місцезнаходженням юридичної особи як належного суду за правилами частини шостої статті 30 ГПК України не є порушенням правил виключної підсудності.

Щодо питання належності відповідача у спорі з оскарження реєстраційних дій, вчинених державним реєстратором щодо третьої особи

Постанова ВП ВС від 05.07.2023 у справі №910/15792/20

Належним відповідачем у спорах про визнання незаконними та скасування реєстраційних дій, вчинених державним реєстратором щодо третьої особи, є особа, щодо якої вчинялися відповідні реєстраційні дії, а не державний реєстратор.

Державний реєстратор може бути відповідачем у суді у випадку звернення особи з позовом до такого державного реєстратора про притягнення до відповідальності чи відшкодування шкоди, заподіяної ним внаслідок неналежного виконання покладених на нього обов'язків з внесення записів до ЄДР, що не пов'язана з діями інших суб'єктів цивільних правовідносин

Право третьої особи на звернення з самотійними вимогами щодо предмета спору

Постанова ВП ВС від 12.06.2019 у справі № 916/542/18

Передбачене статтею 49 ГПК України право особи вступити у справу шляхом подання позову до однієї або декількох сторін не є абсолютним. Таке право можна реалізувати лише за умови дотримання вимог процесуального законодавства.

Позовна заява третьої особи відповідно до положень частини першої статті 49 ГПК України має містити самотійні вимоги саме на предмет спору у справі. При цьому як предмет спору слід розуміти матеріально-правовий об'єкт, з приводу якого виник правовий конфлікт між позивачем і відповідачем. Відтак вимога третьої особи, спрямована на будь-що поза предметом спору між позивачем та відповідачем, не може бути визнана вимогою третьої особи, яка заявляє самотійні вимоги щодо предмета спору. Водночас така позовна вимога може бути заявлена у самотійному позові.

Процесуальне правонаступництво

Постанова ВП ВС від 08.02.2022 у справі № 761/13017/16-ц

Одним із прав сторони у матеріальних відносинах є право на судовий захист порушених, невизнаних або оспорюваних цивільних прав чи інтересів. Таке право вона може реалізувати, зокрема, у цивільних процесуальних відносинах.

Якщо первісний кредитор відчужив права вимоги за договорами новому кредитору, то він передав останньому і право на судовий захист відповідних прав вимоги, у тому числі тоді, якщо щодо цих прав є оспорюваний первісним кредитором правочин.

Після відступлення цивільного права первісний кредитор не зберігає за собою право його судового захисту.

Прокурор не може здійснювати представництво в суді інтересів держави в особі державних компаній

Постанова ВП ВС від 06.07.2021 у справі № 911/2169/20

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» в подібних правовідносинах, викладеного в постанові Верховного Суду від 15.04.2020 у справі № 363/4656/16-ц, який зводиться до необхідності визначення організаційно-правової форми суб`єкта, в особі якого звертається прокурор, з метою підтвердження підстав для представництва інтересів держави в суді в особі державного підприємства.

Заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абзацом третім частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру», має застосовуватись з урахуванням положень абзацу першого частини третьої цієї статті, який передбачає, що суб`єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб`єктом владних повноважень, незалежно від наявності статусу юридичної особи.

Прокурор не може здійснювати представництво в суді інтересів держави в особі комунальних закладів (1)

Постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 905/1907/21

Велика Палата Верховного Суду підтвердила свої попередні висновки, що заборона на здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави в особі державних компаній, передбачена абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України «Про прокуратуру», має застосовуватися з урахуванням положень абз. 1 ч. 3 цієї статті, який передбачає, що суб'єкт, в особі якого прокурор може звертатись із позовом в інтересах держави, має бути суб'єктом владних повноважень незалежно від наявності статусу юридичної особи.

ВП ВС дійшла висновку, що у відносинах щодо розрахунків з постачальником природного газу за договором комунальний заклад, який є розпорядником бюджетних коштів, виступає не як суб'єкт владних повноважень, а як сторона в зобов'язальних правовідносинах. Тому немає підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі школи.

Прокурор не може здійснювати представництво в суді інтересів держави в особі комунальних закладів (2)

Постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 905/1907/21

ВП ВС відступила від правового висновку КГС ВС щодо відсутності в органів місцевого самоврядування повноважень здійснювати захист законних інтересів держави у правовідносинах, пов'язаних із закупівлею комунальними закладами товарів за бюджетні кошти, визначивши, що оскільки засновником комунального закладу та власником його майна є територіальна громада в особі органу місцевого самоврядування, що фінансує і контролює діяльність такого комунального закладу, а також зобов'язана контролювати виконання обласного бюджету, зокрема законність та ефективність використання зазначеним закладом коштів цього бюджету за договорами про закупівлю товарів, то вказаний **орган місцевого самоврядування є особою, уповноваженою на вжиття заходів представницького характеру щодо захисту інтересів територіальної громади, інтереси якої є складником інтересів держави, пов'язаних із законним та ефективним витрачанням коштів обласного бюджету, а тому є належним позивачем у спорах щодо оскарження договорів, укладених такими комунальними закладами.**

Зазначене поширює свою дію і на випадки, коли в інтересах позивача діє прокурор, який у відповідному спорі представляє не комунальний заклад, а орган місцевого самоврядування.

Представництво прокурором інтересів держави в суді, якщо їх захист не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади (1)

Постанова ВП ВС від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18

Відповідно до частини третьої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор може представляти інтереси держави в суді лише у двох випадках: 1) якщо захист цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює компетентний орган; 2) у разі відсутності такого органу.

Бездіяльність компетентного органу (нездійснення захисту інтересів держави) означає, що компетентний орган знав або повинен був знати про порушення інтересів держави, мав повноваження для захисту, але не звертався до суду з відповідним позовом у розумний строк.

Прокурор, звертаючись до суду з позовом, повинен обґрунтувати та довести бездіяльність компетентного органу.

Представництво прокурором інтересів держави в суді, якщо їх захист не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади (2)

Постанова ВП ВС від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18

Звертаючись до компетентного органу до подання позову в порядку, передбаченому статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», прокурор фактично надає йому можливість відреагувати на стверджуване порушення інтересів держави, зокрема, шляхом призначення перевірки фактів порушення законодавства, виявлених прокурором, вчинення дій для виправлення ситуації, а саме подання позову або аргументованого повідомлення прокурора про відсутність такого порушення.

Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об'єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню тощо.

Представництво прокурором інтересів держави в суді, якщо їх захист не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади (3)

Постанова ВП ВС від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18

Прокурору достатньо дотриматися порядку, передбаченого статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то **це є достатнім аргументом для підтвердження судом підстав для представництва**. Якщо прокурору відомі причини такого незвернення, він **обов'язково повинен** зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові. Але якщо з відповіді зазначеного органу на звернення прокурора такі причини з'ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

Представництво прокурором інтересів держави в суді, якщо їх захист не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади (4)

Постанова ВП ВС від 26.05.2020 у справі № 912/2385/18

Частина четверта статті 23 Закону України «Про прокуратуру» передбачає, що наявність підстав для представництва може бути оскаржена суб`єктом владних повноважень. Таке оскарження означає право на спростування учасниками процесу обставин, на які посилається прокурор у позовній заяві, поданій в інтересах держави в особі компетентного органу, для обґрунтування підстав для представництва.

Якщо суд після відкриття провадження у справі з урахуванням наведених учасниками справи аргументів та наданих доказів установить відсутність підстав для представництва прокурором інтересів держави в суді, суд залишає позовну заяву, подану прокурором в інтересах держави в особі компетентного органу, без розгляду відповідно до положень пункту 2 частини першої статті 226 ГПК України.

Самопредставництво у цивільному, господарському й адміністративному судочинствах

Ухвала ВП ВС від 08.06.2022 у справі № 303/4297/20

З 29.12.2019 самопредставництво юридичної особи, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування (в адміністративному судочинстві – також суб'єкта владних повноважень, який не є юридичною особою) у цивільному, господарському й адміністративному судочинствах можуть здійснювати будь-які фізичні особи, уповноважені на це саме відповідно до закону, статуту, положення, трудового договору (контракту).

У разі, якщо такого договору (контракту) у письмовій формі немає чи у ньому зафіксований неповний перелік трудових (посадових) обов'язків працівника (наприклад, є посилання на посадову інструкцію), то поряд із підтвердженням наявності трудових відносин, такий працівник подає відповідний документ юридичної особи (зокрема, посадову інструкцію), у якому визначений його обов'язок представляти інтереси цієї особи в суді (діяти за правилами її самопредставництва), а за наявності – також обмеження відповідних повноважень.

Наявність або відсутність у ЄДР даних про такого працівника, який поряд із керівником має право вчиняти дії від імені юридичної особи, не впливає на обов'язок останньої підтвердити повноваження цього працівника діяти у судовому процесі на підставі закону, статуту, положення, трудового договору (контракту), зокрема обсяг цих повноважень.

Наслідки неявки в судове засідання позивача

Постанова ВП ВС від 12.01.2023 у справі № 9901/278/21

Ініціювавши судовий розгляд справи, позивач насамперед повинен активно використовувати визначені законом процесуальні права, здійснювати їх з метою, з якою такі права надано. Реалізація особою процесуальних прав невіддільна від виконання нею процесуального обов'язку щодо сприяння встановленню в судовому процесі дійсних обставин у справі з метою отримання правосудного судового рішення.

Неприбуття представника позивача в судове засідання повторно, неповідомлення позивача про причини неприбуття його представника до суду повторно, неподання заяви про розгляд справи за його відсутності та неможливість розгляду справи у зв'язку з неявкою представника позивача свідчить про наявність передбачених частиною п'ятою статті 205, пунктом 4 частини першої статті 240 КАС умов, за яких позовна заява підлягає залишенню без розгляду.

Щодо права представника юридичної особи засвідчити копію довіреності та належності такого доказу

Постанова ВП ВС від 04.12.2019 у справі № 826/5500/18

Слід вважати підтвердженими повноваження представника юридичної особи на підставі завіреної ним копії довіреності, якщо право цього представника засвідчувати своїм підписом копії документів впливає зі змісту виданої йому довіреності та за відсутності у ній відповідного застереження на вчинення певної дії.

Під час вирішення питання відповідності копії документа, що підтверджує повноваження представника юридичної особи, вимогам процесуального законодавства, зокрема при визнанні копії довіреності такою, що є засвідченою у визначеному законом порядку, **слід уникати зайвого формалізму**, як-от констатація відсутності в матеріалах заяви (скарги) копії посадової інструкції особи, яка засвідчила копію відповідного документа, відсутність у довіреності вказівки на повноваження представника на засвідчення копії довіреності тощо.

Порядок використання інформації в електронній формі як доказу у судовій справі (1)

Постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21

Паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом, однак є однією з форм, у якій учасник справи має право подати електронний доказ (частина третя статті 96 ГПК України), який, у свою чергу, є засобом встановлення даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи (пункт 1 частини другої статті 73 ГПК України).

Подання електронного доказу в паперовій копії саме по собі не робить такий доказ недопустимим. **Суд може не взяти до уваги копію (паперову копію) електронного доказу, у випадку якщо оригінал електронного доказу не поданий, а учасник справи або суд ставить під сумнів відповідність поданої копії (паперової копії) оригіналу.** Наведений висновок є усталеним у судовій практиці і Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для того, щоб його змінювати.

Порядок використання інформації в електронній формі як доказу у судовій справі (2)

Постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21

Поняття електронного доказу є ширшим за поняття електронного документа.

Електронний документ - документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа, в тому числі електронний підпис.

Електронний доказ - це будь-яка інформація в цифровій формі, що має значення для справи. Повідомлення (з додатками), відправлені електронною поштою чи через застосунки-месенджери, є електронним доказом, який розглядається та оцінюється судом відповідно до статті 86 ГПК України за своїм внутрішнім переконанням у сукупності з іншими наявними у матеріалах справи доказами.

Порядок використання інформації в електронній формі як доказу у судовій справі (3)

Постанова ВП ВС від 21.06.2023 у справі № 916/3027/21

Суд може розглядати електронне листування між особами у месенджері (як і будь-яке інше листування) як доказ у справі лише в тому випадку, якщо воно дає можливість суду встановити авторів цього листування та його зміст.

Відповідні висновки щодо належності та допустимості таких доказів, а також обсяг обставин, які можливо встановити за їх допомогою, суд робить у кожному конкретному випадку із врахуванням всіх обставин справи за своїм внутрішнім переконанням, і така позиція суду в окремо взятій справі не може розцінюватися як загальний висновок про застосування норм права, наведених у статті 96 ГПК України, у подібних правовідносинах.

Якщо з урахуванням конкретних обставин справи суд дійде висновку про те, що відповідне листування дає змогу встановити його учасників та може підтверджувати ті чи інші доводи сторін, наприклад, щодо наявності між ними відповідних відносин, ведення певних перемовин тощо, суд може прийняти таке листування як доказ і в такому разі надати йому оцінку сукупно з іншими доказами у справі.

Які правовідносини слід вважати подібними? (1)

Постанова ВП ВС від 12.10.2021 у справі № 233/2021/19

На предмет подібності слід оцінювати саме ті правовідносини, які є спірними у порівнюваних ситуаціях. Встановивши учасників спірних правовідносин, об'єкт спору (які можуть не відповідати складу сторін справи та предмету позову) і зміст цих відносин (права й обов'язки сторін спору), суд має визначити, чи є певні спільні риси між спірними правовідносинами насамперед за їхнім змістом. А якщо правове регулювання цих відносин залежить від складу їх учасників або об'єкта, з приводу якого вони вступають у правовідносини, то у такому разі подібність слід також визначати за суб'єктним і об'єктним критеріями відповідно. Для встановлення подібності спірних правовідносин у порівнюваних ситуаціях суб'єктний склад цих відносин, предмети, підстави позовів і відповідне правове регулювання не обов'язково мають бути тотожними, тобто однаковими.

Процесуальний закон у визначених випадках передбачає необхідність оцінювання правовідносин на предмет подібності. З цією метою суд насамперед має визначити, які правовідносини є спірними, після чого застосувати змістовий критерій порівняння, а за необхідності - також суб'єктний і об'єктний критерії.

Які правовідносини слід вважати подібними? (2)

Постанова ВП ВС від 12.10.2021 у справі № 233/2021/19

З-поміж цих критеріїв змістовий (оцінювання спірних правовідносин за характером урегульованих нормами права та договорами прав і обов'язків сторін спору) є основним, а два інші - додатковими. Суб'єктний і об'єктний критерії матимуть значення у випадках, якщо для застосування норми права, яка поширюється на спірні правовідносини, необхідним є специфічний суб'єктний склад цих правовідносин або їх специфічний об'єкт.

Самі по собі предмет позову та сторони справи можуть не допомогти встановити подібність правовідносин за жодним із критеріїв. Не завжди обраний позивачем спосіб захисту є належним й ефективним. Тому формулювання предмета позову може не вказати на зміст і об'єкт спірних правовідносин. Крім того, сторонами справи не завжди є сторони спору (наприклад, коли позивач або відповідач неналежний). Тому порівняння сторін справи не обов'язково дозволить оцінити подібність правовідносин за суб'єктами спірних правовідносин.

Судове рішення як нововиявлена обставина

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 752/4995/17

Процедура перегляду остаточного судового рішення за нововиявленими обставинами не є тотожною новому розгляду справи та не передбачає повторної оцінки всіх доводів сторін. Суд має переглянути раніше ухвалене рішення лише в межах нововиявлених обставин. Підставою такого перегляду є не недоліки розгляду справи судом (незаконність та (або) необґрунтованість судового рішення, постанови чи ухвали, неправильне застосування судом норм матеріального права, порушення норм процесуального права), а те, що на час ухвалення рішення суд не мав можливості врахувати істотну обставину, яка могла суттєво вплинути на вирішення справи, оскільки її учасники не знали про цю обставину та, відповідно, не могли підтвердити її у суді.

Нововиявленою обставиною є не факт ухвалення судового рішення, не саме це рішення як юридичний факт, а обставина, яку в ньому встановив суд.

Визначення належного суду при перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами

Постанова ВП ВС від 03.02.2021 у справі № 826/20239/16

У суді першої інстанції у провадженні за нововиявленими обставинами має переглядатися рішення цього самого суду, якщо заявлені нововиявлені обставини стосуються висновків і розсуду цього суду в частині, яка за наслідками апеляційного чи касаційного перегляду залишилася без змін.

У тому разі якщо суди апеляційної чи касаційної інстанції змінять рішення суду першої інстанції по суті заявлених позовних вимог, то саме судові акти судів цих інстанцій можуть і мають бути предметом перегляду у провадженні за нововиявленими обставинами, оскільки в цій частині (по суті спору чи з інших підстав) рішення суду першої інстанції зазнало сутнісних змін або було скасовано.

Розподіл судових витрат є процесуальним питанням, яке підлягає обов'язковому вирішенню судом за наслідками розгляду справи. Водночас зміна рішення суду першої інстанції, яка зумовлена виключно неправильним вирішенням чи невирішенням цього питання і залишенням по суті без змін рішення суду першої інстанції, не може вважатися прийняттям власного рішення по суті спору.

Сплата судового збору у спорах про звернення стягнення на предмет іпотеки

Постанова ВП ВС від 26.02.2019 у справі № 907/9/17

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку Верховного Суду, викладеного в постанові від 23.01.2018 у справі № 2-340/461/16-ц, щодо сплати судового збору у спорах про звернення стягнення на предмет іпотеки, визначивши, що такі позовні вимоги мають вартісну оцінку, носять майновий характер і розмір ставок судового збору за їх подання визначається за вимогами Закону України «Про судовий збір» виходячи з розміру грошових вимог позивача, на задоволення яких спрямовано позов.

Наявність вартісного, грошового вираження матеріально-правової вимоги позивача свідчить про її майновий характер, який має відобразитися у ціні заявленого позову.

Зміст заявленої вимоги про звернення стягнення на майно ґрунтується на наявності грошових вимог позивача до відповідача на підставі окремого договору, наслідком задоволення таких вимог та виконання судового рішення є припинення грошових вимог позивача.

Сплата судового збору у спорах про визнання права іпотекодержателя

Постанова ВП ВС від 04.10.2023 у справі № 906/1026/22

Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків, викладених в ухвалях Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 09 липня 2021 року у справі № 370/1543/20 та від 16 грудня 2022 року у справі № 199/2786/21, щодо немайнового характеру позовної вимоги про визнання права іпотекодержателя при визначенні розміру судового збору, зазначивши, що позов про визнання такого права необхідно розглядати саме як вимогу майнового характеру та визначати розмір ставок судового збору за його подання відповідно до підпункту 1 пункту 2 частини другої статті 4 Закону України "Про судовий збір".

Задоволення судом позовної вимоги про визнання права іпотекодержателя надає позивачу можливість у майбутньому в разі порушення боржником основного зобов'язання, виконання якого забезпечено іпотекою, набуття ним майна - самого предмета іпотеки у разі передачі іпотекодержателю права власності на предмет іпотеки або грошових коштів у разі реалізації предмета іпотеки.

Іпотека як окремий вид застави гарантує саме майнові інтереси боржника та кредитора за основним зобов'язанням, забезпеченим іпотекою. Тобто вимога про визнання права іпотекодержателя стосовно іпотечного майна пов'язана з майновим інтересом, свідчить про її майновий характер.

У разі передачі (направлення) справи з одного суду до іншого у зв'язку з порушенням правил територіальної юрисдикції (підсудності) відсутня потреба у повторній сплаті судового збору

Постанова ВП ВС від 18.01.2023 у справі №170/129/21

Немає підстав вважати, що судовий збір при передачі справи за підсудністю іншому суду повинен сплачуватись повторно на рахунок того суду, де справа розглядається фактично. Перерозподіл сплачених коштів може здійснюватися ДСА України у визначеному нею порядку або у порядку, визначеному іншим компетентним органом держави.

Судовий збір є сплаченим з моменту зарахування до спеціального фонду Державного бюджету України, і суд, який отримав справу у випадку направлення справи за підсудністю, не має права вимагати повторної сплати судового збору за місцем розгляду справи.

Необхідність застосування понижуючого коефіцієнту при сплаті судового збору в разі подання процесуальних документів в електронній формі

Постанова ВП ВС від 16.11.2022 у справі № 916/228/22

Особи, які після 04.10.2021 подають до суду документи в електронній формі з використанням підсистеми ЄСІТС «Електронний суд», мають правомірні очікування, що розмір судового збору, який підлягає сплаті ними, у такому разі буде розрахований із застосуванням понижуючого коефіцієнта, що прямо передбачено в Законі України «Про судовий збір».

У суду відсутні підстави вимагати від позивача сплати судового збору без урахування понижуючого коефіцієнта при поданні позовної заяви в електронній формі через підсистему ЄСІТС «Електронний суд».

Відстрочення, розстрочення, звільнення від сплати судового збору юридичних осіб

Постанова ВП ВС від 14.01.2021 у справі № 940/2276/18

Положення пунктів 1 та 2 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» не поширюються на юридичних осіб, незалежно від наявності майнового критерію (майнового стану учасника справи – юридичної особи), а положення пункту 3 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» можуть бути застосовані до юридичної особи за наявності майнового критерію, але тільки у справах, визначених цим пунктом, тобто предметом позову у яких є захист соціальних, трудових, сімейних, житлових прав, відшкодування шкоди здоров`ю.

Юридична особа не позбавлена права звернутися із клопотанням про відстрочення або розстрочення сплати судового збору, і суд за результатами розгляду цього клопотання не обмежений у праві на власний розсуд відстрочити або розстрочити таку сплату.

Недопущення одночасної відмови у задоволенні клопотання про зменшення (звільнення) суми сплати судового збору та визнання неподаною і повернення апеляційної скарги

Постанова ВП ВС від 18.10.2023 у справі № 910/10939/22

Якщо після постановлення судом ухвали про залишення апеляційної скарги без руху та надання скаржнику строку на усунення її недоліків, а саме подання доказів сплати судового збору, скаржник звернувся до суду з клопотанням про звільнення його від сплати судового збору, суд може залишити таке клопотання без розгляду з підстав пропущення строку його подання або за заявою скаржника поновити цей строк і розглянути клопотання по суті.

У разі залишення судом клопотання про звільнення скаржника від сплати судового збору без розгляду або відмови в задоволенні такого клопотання суд постановляє ухвалу, яку направляє скаржнику. Отримавши її, скаржник повинен виконати ухвалу суду про залишення апеляційної скарги без руху, а саме подати суду докази сплати судового збору. Якщо скаржник не встигає цього зробити до закінчення строку, наданого судом або встановленого законом на усунення недоліків, він може звернутися до суду із заявою про продовження або поновлення вказаного строку

Застосування положень пункту 1 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір» до відповідача – фізичної особи за наявності відповідної підстави, визначеної зазначеною нормою.

Постанова ВП ВС від 29.11.2023 у справі № 906/308/20

ВП ВС відступила від правового висновку КГС ВС щодо застосування пункту 1 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір», яка встановлює перелік умов для звільнення, зменшення розміру, відстрочення чи розстрочення сплати судового збору, визначивши, що положення цієї норми Закону можуть бути застосовані за загальним правилом як до позивача, так і до відповідача – фізичної особи за наявності відповідної підстави, визначеної зазначеною нормою.

Відмова у звільненні від сплати судового збору з тих підстав, що така особа є відповідачем (у разі подання нею апеляційної чи касаційної скарги), без дослідження судом доказів, якими відповідач обґрунтовує наявність підстав для застосування пункту 1 частини першої статті 8 Закону України «Про судовий збір», завдає шкоди самій суті права відповідача на доступ до суду.

Розмежування майнових і немайнових спорів в контексті сплати судового збору

Постанова ВП ВС від 25.08.2020 у справі № 910/13737/19

Майновий позов (позовна вимога майнового характеру) - це вимога про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що підлягає грошовій оцінці. Тобто будь-який майновий спір має ціну.

Різновидами майнових спорів є, зокрема, спори, пов'язані з підтвердженням прав на майно та грошові суми, на володіння майном і будь-які форми використання останнього.

Отже, судовий збір з позовної заяви про визнання права власності на майно, стягнення, витребування або повернення майна - як рухомих речей, так і нерухомості - визначається з урахуванням вартості спірного майна, тобто як зі спору майнового характеру.

Натомість до позовних заяв немайнового характеру відносяться вимоги, які не підлягають вартісній оцінці.

Під немайновим позовом слід розуміти вимогу про захист права або інтересу, об'єктом якої виступає благо, що не піддається грошовій оцінці.

Визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу та їх розподіл у випадку встановлення договором фіксованого розміру гонорару адвоката

Постанова ВП ВС від 16.11.2022 у справі № 922/1964/21

Саме лише незазначення учасником справи в детальному описі робіт (наданих послуг) витрат часу на надання правничої допомоги не може перешкодити суду встановити розмір витрат на професійну правничу допомогу (у випадку домовленості між сторонами договору про встановлений фіксований розмір обчислення гонорару). Учасник справи повинен деталізувати відповідний опис лише тією мірою, якою досягається його функціональне призначення - визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу з метою розподілу судових витрат.

Отже, у випадку встановленого договором фіксованого розміру гонорару сторона може доводити неспівмірність витрат у тому числі, але не виключно, без зазначення в детальному описі робіт (наданих послуг) відомостей про витрати часу на надання правничої допомоги. Зокрема, посилаючись на неспівмірність суми фіксованого гонорару зі складністю справи, ціною позову, обсягом матеріалів у справі, кількістю підготовлених процесуальних документів, кількістю засідань, тривалістю розгляду справи судом тощо.

Розподіл судових витрат у справах, ініційованих прокурором

Постанова ВП ВС від 05.10.2022 у справі № 923/199/21

Звертаючись із позовом в інтересах держави, прокурор є суб`єктом сплати судового збору та самостійно здійснює права та виконує обов`язки, пов`язані з розподілом судових витрат.

Положення статей 123, 129 ГПК України визначають загальний порядок розподілу судових витрат між сторонами у справі та іншими учасниками справи, що ґрунтується на засаді обов`язковості відшкодування судових витрат особи, на користь якої ухвалено судові рішення, за рахунок іншої особи, яка в цьому спорі виступає її опонентом.

За змістом статей 42, 46, 53, 56 ГПК України прокурор, який звертається до суду в інтересах держави, набуває статусу сторони у справі - позивача лише у випадках, передбачених процесуальним законом, однак у разі відкриття провадження у справі за поданим ним позовом він має ті ж права та обов`язки, що їх має позивач, за винятком права укласти мирову угоду.

Визначення розміру витрат на професійну правничу допомогу та їх розподіл у випадку встановлення договором фіксованого розміру гонорару адвоката

Постанова ВП ВС від 16.11.2022 у справі № 922/1964/21

Саме лише незазначення учасником справи в детальному описі робіт (наданих послуг) витрат часу на надання правничої допомоги не може перешкодити суду встановити розмір витрат на професійну правничу допомогу (у випадку домовленості між сторонами договору про встановлений фіксований розмір обчислення гонорару).

У випадку встановленого договором фіксованого розміру гонорару сторона може доводити неспівмірність витрат у тому числі, але не виключно, без зазначення в детальному описі робіт (наданих послуг) відомостей про витрати часу на надання правничої допомоги. Зокрема, посилаючись на неспівмірність суми фіксованого гонорару зі складністю справи, ціною позову, обсягом матеріалів у справі, кількістю підготовлених процесуальних документів, кількістю засідань, тривалістю розгляду справи судом тощо.

Розподіл витрат на професійну правничу допомогу за наявності у договорі умови про так званий «гонорар успіху»

Постанова ВП ВС від 12.05.2020 у справі № 904/4507/18

Для суду не є обов'язковими зобов'язання, які склалися між адвокатом та клієнтом, зокрема у разі укладення ними договору, що передбачає сплату адвокату «гонорару успіху», в контексті вирішення питання про розподіл судових витрат. Суд повинен оцінювати витрати, що мають бути компенсовані за рахунок іншої сторони, ураховуючи те, чи були вони фактично здійснені, а також їх необхідність. Визначаючи суму відшкодування, суд має послуговуватися критеріями реальності адвокатських витрат (встановлення їхньої дійсності та необхідності) та розумності їхнього розміру, зважаючи на конкретні обставини справи та фінансовий стан обох сторін.

Задовольняючи заяву про стягнення додаткової винагороди адвоката за досягнення позитивного рішення у цій справі, Велика Палата Верховного Суду виходила з того, що відповідна сума, обумовлена сторонами до сплати у твердому розмірі під відкладальною умовою, є складовою частиною гонорару адвоката, і тому належить до судових витрат. Відсутні докази нерозумності цих витрат, їх неспівмірності з ціною позову, складністю справи та її значенням для позивача, а загальна сума витрат на адвокатські послуги, передбачена договором, не виходить за розумні межі розміру гонорару.

Конкуренція пункту 5 частини першої та частини дванадцятої статті 137 ГПК України при вжитті судом заходів забезпечення позову (1)

Постанова ВП ВС від 24.11.2021 у справі № 910/11552/20

Забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа має наслідком зупинення виконавцем вчинення виконавчих дій, яке здійснюється шляхом винесення ним відповідної постанови, в тому числі про зупинення звернення стягнення на майно боржника шляхом його примусової реалізації на торгах.

Саме зупинення виконавцем вчинення виконавчих дій шляхом винесення відповідної постанови має наслідком зупинення торгів з примусової реалізації майна боржника.

Такий запроваджений законодавцем механізм зупинення судом стягнення на підставі виконавчого документа суттєво відрізняється від обмежень припинення, відкладення, зупинення чи іншого втручання у проведення конкурсу, аукціону, торгів, тендера чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави або територіальної громади, передбачених частиною дванадцятою статті 137 ГПК України.

Конкуренція пункту 5 частини першої та частини дванадцятої статті 137 ГПК України при вжитті судом заходів забезпечення позову (2)

Постанова ВП ВС від 24.11.2021 у справі № 910/11552/20

Тому очевидно, що норми пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України, пункту 2 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» та частини дванадцятої статті 137 ГПК України регулюють різні відносини та призначені для різних випадків проведення конкурсів, аукціонів, торгів, тендерів чи інших публічних конкурсних процедур, що проводяться від імені держави чи територіальної громади, в тому числі їх зупинення.

Дія норми частини дванадцятої статті 137 ГПК України не розповсюджується на відносини забезпечення судом позову шляхом зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, що передбачене нормою пункту 5 частини першої статті 137 ГПК України.

Процесуальна форма звернення державного (приватного) виконавця за вирішенням питання про визначення частки майна боржника у спільному майні

Постанова ВП ВС від 08.06.2022 у справі № 2-591/11

Велика Палата Верховного Суду уточнила свою позицію, викладену у постанові від 06.10.2020 у справі № 2-24/494-2009 щодо застосування статті 443 ЦПК України (статті 335 ГПК України), зазначивши, що в разі, якщо наявний спір щодо визначення частки боржника у спільному майні, звернення виконавця до суду завжди за своєю суттю має характер позовної заяви (незалежно від її назви), оскільки вона звернена до суду з метою вирішення матеріального спору. При цьому позовна заява має подаватися в порядку позовного провадження, а не в порядку розділу VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» ЦПК України.

В останньому випадку суд має або закрити провадження (якщо порушені правила про юрисдикцію спору - див. пункт 73 цієї постанови), або залишити заяву (подання) без розгляду (якщо правила про юрисдикцію спору не порушені - див. пункти 74 - 75 цієї постанови).

Заміна основного боржника у виконавчому документі на двох боржників - основного та субсидіарного

Постанова ВП ВС від 20.04.2022 у справі № 910/2615/18

Судове рішення, яким вирішено спір між кредитором та основним боржником щодо стягнення заборгованості та визначено розмір такої заборгованості, не може мати преюдиційного значення для субсидіарного боржника.

При цьому в разі коли первісний боржник зобов'язань перед кредитором за розподільчим балансом не передавав та залишається основним боржником за зобов'язаннями, щодо яких винесено судове рішення, стягувач не втрачає права та можливості звернення до особи, яку він вважає субсидіарним боржником, з окремим позовом.

Заміна ж основного боржника у виконавчому документі на двох боржників - основного та субсидіарного - без існування судового рішення щодо останнього позбавить субсидіарного боржника можливості реалізації в повному обсязі своїх процесуальних прав, які б він мав можливість реалізувати під час позовного провадження.

Належний склад відповідачів у спорах про визнання правочинів недійсними

Постанова ВП ВС від 22.09.2019 у справі № 125/2157/19

Якщо під час розгляду позовних вимог про визнання правочину недійним суд встановить, що позов пред`явлено не до всіх учасників цього правочину, тобто встановить неналежний суб`єктний склад учасників справи, суд відмовляє в задоволенні позову із зазначеної підстави або за клопотанням сторони спору здійснює заміну відповідача на належного або залучає співвідповідача.

Суд зобов`язаний визначити суб`єктний склад спору залежно від характеру правовідносин і норм матеріального права, які підлягають застосуванню, та, встановивши факт пред`явлення позову до неналежного відповідача, відсутність клопотань про заміну первісного відповідача належним відповідачем або залучення до участі у справі співвідповідача, суд відмовляє у задоволенні позову саме через неналежність відповідача, зокрема через те, що не всі сторони правочину є сторонами справи.

Так само суд діє у випадку, якщо предметом правочину є майно, яке належить кільком особам на праві спільної власності, залучаючи відповідно до вимог процесуального законодавства до участі у справі співвідповідачами (належними відповідачами) усіх співвласників.

Проведення судового засідання з розгляду заяви про ухвалення додаткового рішення, у разі якщо судове рішення по суті позовних вимог ухвалене в судовому засіданні, є обов'язковим

Постанова ВП ВС від 05.07.2023 у справі № 911/3312/21

ЦПК України та ГПК України однаково визначають обов'язок суду для вирішення питання про судові витрати призначити судове засідання, яке проводиться не пізніше 15 днів з дня ухвалення рішення по суті позовних вимог та ухвалення за наслідком такого судового засідання додаткового рішення в порядку, передбаченому частинами другою, третьою статті 221 ГПК України.

Положення частини четвертої статті 270 ЦПК України (частини четвертої 244 ГПК України) про те, що у разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання, **не виключають обов'язку суду повідомити сторони про призначення судового засідання з розгляду заяви про розподіл судових витрат відповідно до частини другої статті 246 ЦПК України (частини другої статті 221 ГПК України) чи повідомити їх про прийняття заяви до розгляду (якщо провадження у справі є письмовим).**

Описка

Ухвала ВП ВС від 27.05.2020 у справі № 904/10956/16

Правила статті 243 ГПК України передбачають можливість після ухвалення судового рішення у справі усунути в ньому помилки технічного (неюридичного) характеру - описки та очевидні арифметичні помилки.

При цьому опискою визнається помилка, що порушує правила граматики, синтаксису, пунктуації, нумерації, які мають вплив на зміст судового рішення та його виконання. Описки - це помилки, зумовлені неправильним написанням слів, цифр тощо (пропуск літери, цифри, їх перестановка тощо).

Виправленню підлягають лише ті описки, які мають істотний характер. До таких належить написання прізвищ та імен, адрес, найменувань спірного майна, зазначення дат і строків.

Не є описками граматичні помилки, які не спотворюють текст судового рішення та не призводять до його неправильного сприймання.

Висновки Верховного Суду України, викладені у постановах, прийнятих до набрання чинності Законом України від 07.07.2010 № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» не створює для судів процесуального обов'язку щодо їх врахування

Постанова ВП ВС від 16.11.2022 у справі № 910/6355/20

Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду України, мають враховуватись іншими судами при застосуванні таких норм права, коли вони висловлені після набрання чинності Законом України від 07.07.2010 № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів», яким до процесуального законодавства були запроваджені зміни стосовно обов'язковості врахування висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права при розгляді інших справ (див. *mutatis mutandis* висновки Великої Палати Верховного Суду у пунктах 29, 33-35 постанови від 01.09.2020 у справі № 233/3676/19 (провадження № 14-65цс20)).

Правова позиція, викладена у постанові Верховного Суду України від 25.10.2005 у справі № 32/421, хоч і є частиною практики Верховного Суду України, однак не створює для судів процесуального обов'язку щодо її врахування чи необхідності відступу від неї, а тому у Великій Палаті Верховного Суду відсутні підстави для вирішення питання відступу.

Висновки Верховного Суду України, викладені у постановах, прийнятих до набрання чинності Законом України від 07.07.2010 № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» не створюють для судів процесуального обов'язку щодо їх врахування

Постанова ВП ВС від 01.09.2020 у справі №233/3676/19

Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах ВСУ в цивільних справах, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права, коли вони висловлені ВСУ після набрання чинності Законом про судоустрій 2010 року за результатами перегляду судових рішень ВССУ з підстав неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм права чи невідповідності судового рішення ВССУ викладеному в постанові ВСУ висновку щодо норм права, або ж за результатами перегляду судових рішень у цивільних справах з підстав встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом.

У ВП ВС відсутні підстави для вирішення питання відступу від відповідних висновків, викладених в ухвалі ВСУ від 28.03.2007 у справі з провадженням № 6-7167сво06. Аналогічне стосується й інших ухвал ВСУ, постановлених як в порядку касаційного провадження (індекси «кс», «ск», «св») так і в порядку перегляду у зв'язку з винятковими обставинами ухвал суду касаційної інстанції (індекс «сво»).

Наслідки відступу Великою Палатою Верховного Суду від висновку Верховного Суду щодо застосування норми права у подібних правовідносинах

Постанова ВП ВС від 31.10.2018 у справі № 161/12771/15-ц

У разі, коли Велика Палата Верховного Суду відступила від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні в одній зі справ Верховного Суду України, Великої Палати Верховного Суду чи Верховного Суду у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду, ніж той, який передав справу на розгляд Великої Палати Верховного Суду, згідно з частиною шостою статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суди враховують висновок, викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду

Встановлення змісту норм іноземного права, що підлягають застосуванню до правовідносин з іноземним елементом (1)

Постанова ВП ВС від 16.11.2021 у справі № 904/2104/19

Зважаючи на обов'язок суду застосовувати норми іноземного права при розгляді справ у правовідносинах з іноземним елементом, встановлення судом змісту норм іноземного права здійснюється *ex officio* (за офіційним принципом).

Для реалізації цього обов'язку суд використовує такі способи здобуття інформації про іноземне право:

- 1) власне з'ясування змісту іноземного права суддею, у провадженні якого є справа;
- 2) використання експертних висновків;
- 3) дипломатичний порядок отримання такої інформації;
- 4) офіційний запит через Міністерство юстиції України;
- 5) отримання довідок через систему правової допомоги;
- 6) обмін правовою інформацією;
- 7) безпосередні зносини судів різних держав та з іншими компетентними органами;
- 8) встановлення іноземного права сторонами тощо.

Встановлення змісту норм іноземного права, що підлягають застосуванню до правовідносин з іноземним елементом (2)

Постанова ВП ВС від 16.11.2021 у справі № 904/2104/19

Учасники справи, які зацікавлені у застосуванні судом норм права відповідної іноземної держави, мають право сприяти суду у вжитті заходів щодо встановлення змісту норм іноземного права шляхом подання суду документів, що підтверджують зміст таких норм, на які вони посилаються на обґрунтування своїх вимог або заперечень.

Ненадання учасником справи на вимогу суду витребуваних документів на підтвердження змісту норм права іноземної держави, на які він посилався у своїх доводах, не може бути самостійною підставою для настання передбаченого частиною четвертою статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право» негативного наслідку у вигляді застосування до правовідносин з іноземним елементом відповідних норм права України, що регулюють спірні правовідносини, якщо судом не вживалися заходи, передбачені частинами першою та другою статті 8 Закону України «Про міжнародне приватне право».

Верховний
Суд

Дякую за увагу!